

De familie Leiser

HERMANN LEISER (1893-1944), BERTHA LEISER-MEYER (1898-1942), ERICH LEISER (1924-1944), MARTHA LEISER (1925-1942) EN ILSE LEISER (1927-1942)

Over het gezin van Hermann Leiser en Bertha Meyer is weinig bekend. Hermann Leiser, zijn vrouw en hun kinderen Erich, Martha en Ilse werden allen geboren in het stadje Kerpen, gelegen ten westen van Keulen. Zij kwamen op 28 mei 1940, dus tijdens de bezetting, uit Keulen naar Nederland. Het gezin vestigde zich in Hillegersberg,¹ waar op dat moment naar schatting al zo'n 25.000 Rotterdammers onderdak hadden gezocht en gevonden na het bombardement van hun stad.² De Leisers betrokken er een benedenwoning in de Balsemijnstraat (tegenwoordig Duizendschoonstraat in Rotterdam). Bij aankomst in Nederland liet Leiser als beroep veekoopman noteren.

Naar de reden van hun komst naar Nederland is het gissen. Was het leven in Keulen of Kerpen hun onmogelijk gemaakt? Was Leisers handel als gevolg van de anti-Joodse maatregelen stilgevallen en bijgevolg zijn bron van inkomsten opgedroogd? Hadden de Leisers hier familie of misschien zakelijke contacten? Of hoopten zij wellicht vanuit Nederland meer kans te hebben Europa te ontvluchten?

Wat hun bedoeling met de verhuizing ook mag zijn geweest, het idee of de hoop dat zij hier veiliger waren of tenminste min of meer ongestoord konden leven, werd heel snel de bodem ingeslagen. Een Duitse maatregel van 5 september 1940 verplichtte alle in de Nederlandse kustprovincies verblijvende uit Duitsland gevluchte Joden zich elders te vestigen. De bezetter wenste geen 'onbetrouwbare elementen' in de strategisch belangrijke gebieden.³ Maar de maatregel lijkt toch vooral de bedoeling te hebben gehad de Duitse Joden op te jagen en ze vooral niet het gevoel te geven dat zij hier veiliger waren dan in Duitsland zelf. Zo kwamen de Leisers op 9 september in Maastricht terecht. Hier kregen zij een voorlopige verblijfsvergunning, met de aantekening dat zij geëvacueerde vluchtelingen waren uit Hillegersberg.⁴

Er is echter iets met deze vergunningen. In het Maastrichtse vluchtelingenregister ontbreekt de naam van de jongste dochter: Ilse. Zij was enkele maanden eerder wel

¹ Stadsarchief Rotterdam, archief gemeente Hillegersberg nr. 6-01 inv. nr. 4194: Brief gemeentesecretarie Hillegersberg aan de Rijksinspectie van de Bevolkingsregisters, 2 juli 1940.

² Anton Stapelkamp, *Een gedenkteken en een naam. Herinneringen aan Joods Hillegersberg en Schiebroek* (Rotterdam 2009), 6.

³ Herman van Rens, *Vervolgd in Limburg. Joden en Sinti in Nederlands-Limburg tijdens de Tweede Wereldoorlog* (Hilversum 2013), 70.

⁴ Regionaal Historisch Centrum Limburg, archief Gemeentepolitie Maastricht nr. 20.108D inv. nr. 127: Tijdelijke verblijfsvergunningen voor Herman Leiser en zijn gezinsleden dd. 9 september 1940.

geregistreerd in Hillegersberg, maar het Rotterdamse stadsarchief heeft van haar geen ‘vreemdelingenkaart’ en staat zij ook niet bij een van haar ouders op de kaart. Hierdoor is er geen foto van haar. Zou deze 13-jarige dochter elders zijn ondergebracht? Het kan natuurlijk zijn dat zij logeerde op een adres vanwaar zij niet hoefde te worden geëvacueerd, bij familie bijvoorbeeld. Dat zou verklaren waarom zij niet tegelijk met haar ouders naar Maastricht kwam. Want kennelijk was er niet direct woonruimte waar het hele gezin terecht kon. De ouders werden gehuisvest in de Akerstraat op nummer 18. Maar zoon Erich werd eerst ondergebracht op het adres Wilhelminasingel 73¹ en dochter Martha in Frankenstraat 186a. Pas op 25 november werden zij met hun ouders herenigd in de Akerstraat. Op enig moment heeft ook de jongste dochter Ilse zich hier bij hen gevoegd.

Over het verblijf van het gezin in Maastricht is niets bekend, behalve dan dat bij vader Hermann in het woningenregister staat vermeld dat hij zonder beroep was en bij zoon Erich dat hij van beroep smid was, terwijl hij bij aankomst in Hillegersberg nog geen beroep zou hebben gehad. Het kan dus zijn dat Erich Leiser in de anderhalf jaar dat hij in Maastricht woonde als smid of als bankwerker (wat het digitale Joods Monument als zijn beroep opgeeft) heeft gewerkt. Als de jongen al werk had, kan dit niet veel hebben opgeleverd, want volleerd zal hij niet zijn geweest. In elk geval kreeg het gezin te maken met de vele vernederende maatregelen die voor alle Joden golden. Zij waren beperkt in hun bewegingsvrijheid: ze mochten niet naar openbare gelegenheden en gebouwen, niet in de bus en de trein, niet naar winkels en woningen van niet-Joden, vanaf het voorjaar van 1942 mochten zij niet zonder een duidelijk zichtbare gele ster naar buiten en het merendeel van hun bezittingen en van hun inkomsten werd hun afgenomen. Het sluitstuk hiervan in Nederland was hun deportatie.

De familie Leiser moet op 24 augustus 1942 de oproep hebben ontvangen zich de volgende dag voor deelname aan ‘werkverruiming in Duitschland’ te melden in het schoolgebouw aan de Professor Pieter Willemsstraat. De volgende dag al werden zij met ongeveer 285 andere Joden uit Limburg gedeporteerd naar Westerbork.⁵ Ruim een week later, op 4 september, werden zij op transport gezet naar Polen. Moeder Bertha en haar dochters Martha en Ilse werden vrijwel direct na hun aankomst in Auschwitz omgebracht.⁶ Vader Hermann en zoon Erich waren iets eerder al uit de trein gehaald in het stadje Kosel (nu Koźle in Polen) ten zuidoosten van Breslau (Wrocław). De meesten van de ongeveer 3500 Nederlandse mannen die hier werden tewerkgesteld, waren er in de omgeving werkzaam bij de aanleg van een snelweg, spoorwegen en ander grondwerk, en de bouw van

⁵ Van Rens, *Vervolgd in Limburg* a.w., 123 (over de oproep) en 132 (de deportatie).

⁶ *Ibidem*, 396.

een fabriek.⁷ Voor vader en zoon Leiser duurde deze slavenarbeid ruim anderhalf jaar. Zij kwamen op 31 maart 1944 om het leven.⁸

Maastricht, P.J. Knegtmans

⁷ L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* Dl. 8 *Gevangenen en gedeporteerden* ('s-Gravenhage 1978), 790-801.

⁸ Van Rens, *Vervolgd in Limburg* a.w., 396.